

a 18. századi latin történeti összefoglalások magyarra fordítása nélkül elvesznek számunkra ezek a szövegek. Márpedig nem lenne ildomos folyton olyan összefüggéseket „felfedezni” kora újkori irodalmunkról, történetünkéről, amelyeket már a 18. századi elődök világosan megírtak. Csak mi kényelemből vagy ismerethiányból ezeket nem ismerjük meg. A 18. század pedig sok fontos üzenetet hordoz a 21. század eleji magyarságnak. Akkor is, a török kiűzése után, egy nyugati birodalomba tagozódtunk. Külön Magyar Királyságként és Erdélyi Nagyfejedelemségként. Sok magyar főúr, értelmiségi látta akkor úgy, hogy hagyományink veszélybe kerültek, a modernizálás túl gyors, és a változtatni akarók a sanda szándékoktól sem mentesek: uralkodni akarnak rajtunk. Gazdaságilag, politikailag és aztán szellemileg. De ne feledjük: ma büszkéek is vagyunk arra, hogy a két hazában a használati írás mennyivel fejlettebb volt, mint a hágókon túli keleti területeken, vagy arra, hogy a nyugat-európai szellemi áramlatok befogadás-története, ha nagy késétséggel ugyan, de folyamatos história. Voltak kényszerek, amelyek miatt mi archaikusabb szemléletűek maradtunk, mint a minket modernizálni, civilizálni akarók. És persze, az ókorban gyökerező erkölcsi normák nálunk talán tovább éltek, legalábbis említődtek, mint tőlünk nyugatabbra. Tegyük hozzá rögtön: Erdélyben még előbbek voltak ezek, mint például a nyugat-magyarországi megyékben. Ahogy Dankanits Ádám mondaná: a „hagyományos világ alkonya” később volt Erdélyben, mint Budán vagy Pesten.

Amikor mai dilemmáinkat nehezen éljük át, jó érzés ilyen könyvet kézbe venni. Látni, hogy más korokban nagyobb, vagy hasonló gondokkal küzdött a felelősen gondolkodó ember. Akkor is elmentek nyugatra tanulni, aztán valahogy nagyobb arányban visszajöttek, hogy itt is jobb legyen. Azoknak, akiknek a támogatásával elmehettek nyugatra. Az akkori orvos, mondjuk Pápai Páriz Ferenc, nem mondta, hogy „ennyiért nem vagyok hajlandó gyógyítani”. Egy Kollégium történetéből tehát sokat tanulhatunk, sok erőt nyerhetünk.

MONOK ISTVÁN

Makkai Béla, Határon túli sajtó – Trianon előtt, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2016, 209 p.

A napisajtó helyzete még a hatalmas kiegészítő demokratáknak sem könnyű, működésének biztosítékai, anyagi alapjai nemegyszer változékonyak. Emellett sokszor nehéz az egyékes olvasóközönségre rátalálni. Bár egy-egy napilap előfizetői általában világnézeti, kulturális azonosságban/hasonlóságban alkotnak egységet, mégis egy előrelátó szerkesztőnek, szerkesztőségnek mindig gondolnia kell a példányszámnövelésre is, ami a megcélzott réteg, a potenciális olvasók igényeinek kitalálását, esetleg irányítását hozza magával. A napilapoknak tekintettel kell lenniük annak az államnak a belpolitikai viszonyaira, ahol megjelennek, a nyelvi különbségekre, ha az államalkotó nemzettel együttélő, más nyelvű közönségnek készülnek, valamint a cenzurális szabályzásra, ami valamilyen mértékben mindenhol jelen van.

Mindezek a körülmények fokozottan jelentkezhetnek olyan földrajzi területeken, ahol két vagy több nép él együtt, békében esetleg lap-pangó ellentétben.

A bukaresti, örómániai magyar nyelvű sajtó a 19. század hatvanas éveitől és a 20. elején elmentmondásos helyzetben létezett. Részben egy határokon átnyúló nemzet között, mellett jöttek létre a tárgyalt lapok, úgy, hogy olvasói a határ északi részén túl őshonosnak számítottak, csak attól délre bevándorlónak. Makkai Béla köte-e ennek az utóbbi népcsoportnak a napilapjait vizsgálja. Ezek szerkesztési elveit, azok változását legelső sorban a román belpolitikai viszonyok dinamikája és állandó vonásai befolyásolták. Emellett regionálisan erős volt az orosz tényező hatása. Ez a jelenlét a román belpolitikában időben változó hangsúlyt kapott, s míg a magyar lapok szerkesztői és olvasói történelmi okok miatt mindvégig elutasító álláspontot fogadtak el, addig a Regát anyanyelvű lapjainak oroszbarátsága nem kérdőjeleződött meg. Időről időre fellángolt és eltérő erősséggel, de mutatta magát a román társadalom idegeneket – tehát magyarokat is – elutasító felfogása. A közvéleményben szemében ugyanis a magyarság zsarnoki jellem-

vonásokkal rendelkezett – amit Ausztria táplált is. E negatív nemzetkaraktert az évszázados történelmi terhek mellett erősítette az Erdélyből átszármazott magyar szolgálok elzülése is. Ez persze részben gyökereit vesztett életük következménye volt, amit azonban a többségi társadalom könnyen általánosított. A magyar nyelvű lapok szerkesztőinek, szerzőinek mindezen túl sem volt egyszerű feladatuk: tekintettel kellett lenniük a helyi, az erdélyi és a budapesti politikai érdekekre, sok esetben azok különbözőségére; közleményeikben, híreikben lavírozni, egyensúlyozni kényszerültek emiatt. Az idegengyűlölet miatt hangsúlyozni kellett lojalitásukat, ami viszont sok esetben szembement a szükséges kritikai hanggal. A lapok elterjedési határa nem szűkült a Regátra, poltenciális olvasói voltak az erdélyi magyarok is. Mindezek következtében folyamatos magyar sajtómegjelenés helyett inkább szigetszerűen kiemelkedő megjelenésekről lehet beszélni, s a folyóirattörténet valójában a bukaresti, az óromániai magyar közösség speciális története is.

A szerző kötete elején fogalmi meghatározását adja a dualizmus kori „határon túli” magyarságnak, összevetve például a nyugati emigrációval, illetve röviden vázolja azt a forráshiányt – hiányzó lapokat, kéziratári, levéltári dokumentumokat –, amelyekkel munkája közben találkozott. Általában a romániai levéltárakban a kisebbségekre vonatkozó dokumentáció hiányos, és a gyűjtőkörbe tartozó lapok egy része sem magyar könyvtárakban, sem a Román Akadémia Könyvtárában nem található. Ezért nem minden, az előszóban felsorolt napilap tárgyalására kerülhet sor.

De azért az 1860 és az 1918 közötti időszakot le lehet fedni, az elején hézagosabban, a végén párhuzamosan megjelenő napilapokkal. A *Bukaresti Magyar Közlöny* néhány hónapig jelent csak meg, de ez idő alatt is szembesülnie kellett az idegengyűlölettel, amit a Dunai Fejedelemségek tárgyilagos és sokszempontú bemutatásával igyekeztek szerzői ellensúlyozni. A *Bukaresti Híradó* kitérte céljainak egyike a magyar közvélemény tájékoztatása a román haza állapotáról, illetve a magyarságról terjesztett román vádak cáfolata volt. A kötet szerzője

ütközteti a lap egyes megállapításait az utókor ítéletével, kifogásolva a szerkesztés túlzott lojalitását. Ekkor, az 1876 és 1885 között fennálló lap idején jelentkezett erőteljesen a keleti kérdés, azaz a török birodalom és a cári Oroszország hatalmi konfliktusának, illetve az olasz egységnek a hatása. A krími háború idején a szerkesztőt éles oroszellenessége – szemben a román társadalom oroszszimpátiáival – veszélybe sodorta, 1877 nyarán menekülnie is kellett Bukarestből. Nem érdektelen a hazai nemzeti önismeret szempontjából mindazzal szembeülni, ahogyan a romániai közvéleményt befolyásoló román sajtó a magyarságról ekkor vélekedett. A bel- és külpolitikai változások egyébként is mindig ott hagyták nyomukat a romániai magyarság kulturális és vallási életén, erről is ismeretlen adalékok olvashatók a kötetben.

Egyszerre volt egymás – tágabb értelemben vett – folytatása és ellenlábasa a *Bukaresti Magyar Közlöny*, a *Bukaresti Közlöny*, valamint a *Romániai Értelítő*, amelyek a 19. század két utolsó évtizedében jelentek meg. Megismerésük – a többi mellett – többek között azért is fontos, mert ezeket nem éppen az értelmiségiek olvasták, hiszen legfőképpen nem ők vándoroltak munkát keresve Bukarestbe és környékére. Többnyire a társadalom kétkezi dolgozói, iparosai, kisegyszisztenciái voltak a magyar nyelvű lapok előfizetői – a nekik írt oldalak valamenynyire mindig visszatükrözik elképzeléseiket és kívánságaikat. A náluk kisebb számú, óromániai magyar értelmiség, az igényesebb olvasói kör a budapesti, bukaresti, nyugati, nem ritkán idegen nyelvű lapokat olvasta. Viszont a jelenben olvasva a magyar lapokat, nyomasztó szembeülni az egymástól elhatárolódó magyar közösségek, csoportok személyes torzsalkodásaival, felekezeti ellentéteivel, amelyek ugyancsak megjelennek ezeknek a napilapok hasábjain – hiszen maguk a lapok is nem egy esetben a másik csoporttal szembeni hadviselés része voltak. A *Romániai Magyar Hírlap* (1900) történetének ismertetésekor a szerző ki is tér, „a bukaresti magyarokat sújtó viszály” körülményeire.

Az új század első végeitől pedig fokozódtak a társadalmi problémák anomáliái, a hazafiság, a nacionalizmus, a demokrácia, az

érdekérvényesítés, valamint az idegengyűlölet kérdéseiben, élesebbé váltak az ellentétek, mindez nyomon követhető például a *Bukaresti Magyar Újság* (1901–1908) közleményeiben, írásaiban, kommentárjaiban. Jelentős kérdéssé vált az anyanyelvi oktatás és nevelés intézményes kereteinek korábbi megteremtése után annak fenntartása, az anyaországgal fenntartott kapcsolatok folyamatosságának biztosítása, egy felekezettől és presztízsharcoktól mentes civil társadalmi szervezet létrehozatala és működtetése, valamint a befogadó állam/társadalom partnerségének kivívása, a más nyelvet,

más történelmet, más kultúrát képviselő bevándorlók elfogadtatása.

Makkai Béla könyvének, különösen napjainkban, az Európába érkező, nagy tömegében segítségre szoruló menekültekkel kialakítandó, kölcsönösen előnyös viszony felszólításának idején erős aktualitása van; a hazai közvélemény, és főként az értelmiség szerepvállalásának tudatosításában tanulságos lehet egy másik nemzet bevándorlókkal szemben folytatott – igaz, másfél századdal korábbi – magatartásával szembesülni.

BUDA ATTILA